

Az „Úr szolgája” „szenvedő Messiás”

SULYOK ELEMÉR

(Iz 53. fejezet)

Született 1941-ben Mátészalkán. 1960-tól a pannonhalmi bencés apátság szerzetese. 1965-től 1971-ig az ELTE Bölcsészkarán magyart és angolt, valamint a Hittudományi Akadémián teológiát hallgatott. 1971 óta a pannonhalmi Szent Gellért Hittudományi Főiskola és Gimnázium tanára. Legutóbbi írását 1992. 12. számunkban közzöltük.

¹Snaith, N.H.: *Isaiah* 40—66, Supplements to *Vetus Testamentum*, XIV, E.J. Brill, 1977, Leiden, 147.

Másodizajás (Iz 40-55) — N. H. Snaith a szókincs, gondolkodás- és szemléletmód alapján ide sorolja Harmadizajás (Iz 56-66) 60-62 fejezeit is¹ — irodalmi összetétele mindmáig vita tárgya. Lazán egymás mellé sorakozó prófétai dalokból áll, amelyek legtöbbször közös gondolati háttér kapcsolja egybe: Izrael várja a babiloni fogságból való szabadulást, Jahve az egyetlen igaz Isten, a pogány istenek semmik. Az Úr a történelem irányítója, amint ő volt a világ megteremtője is. Izrael népét választotta ki, hogy fölségéről az egész világ előtt tanúságot tegyen. Izrael bűnei miatt elvesztette nemzeti létét, de a fogságban levelezelt bűneiért Jahve nagyot fog tenni vele, visszavezeti hazájába, új, boldog nemzeti létet ad neki. S a többi népek ebből megismerik Jahve hatalmát, őt ismerik el Istenüknek, és a zsidó nép vezetése alatt élvezik Jahve uralmának békéjét és boldogságát.

Külön említést érdemel négy szakasz, melyeket B. Duhm óta² Jahve (Úr) szolgájáról szóló dalokként szokás emlegetni: 42, 1-4; 49, 1-6; 50, 4-11; 52, 13-53, 12. Sokan ezeket más szerzőknek vagy az eredeti szerző később betoldott szakaszainak tulajdonítják. Nézetünk szerint az erre felsorakoztatott érvek nem meggyőzőek. Kétségtelen azonban, hogy különösen az első, második és negyedik szöveg több átalakításon ment át.

Készítetek utat a pusztában

²*Die Theologie der Propheten*, 1875; *Das Buch Jesaja übersetzt und erklärt*, 1892.

Vajon a bevezető sorokban említett teológiai gondolatok közül melyik áll Másodizajás ige hirdetésének homlokerében? A vélemények e tekintetben is megoszlanak. N. H. Snaith szerint Másodizajás egysíkú gondolkodó („a one track mind”), működését egyetlen ügyre összpontosítja: a hazatérésre. Mélyérzésű patrióta. Várva várja, hogy a földből kiálló formátlan gyökérből hajtás fakadjon, hogy a csontmező feltámadjon (vö. Ez 37.f.), hogy a Babilonba elhurcoltak életre keljenek és uralkodjanak a világon. Gondolatvilágának középpontjában az Úr szolgája áll, aki azoknak a képviselője, akik Jojakinnal, a fiatal királlyal kényszerültek száműzetésbe Kr.e. 597-ben. A szolga fogalma később kitágul, és minden Babilonba deportált judeai megismerítője lesz.³

³Snaith, N. H.: im. 137.

Másodizajás teológiai többszólamúságából természetesen adódik, hogy sokan — nem tagadva a visszatérés témáját — más szólamot részesítenek előnyben. Például azt, hogy a szabadulás nemcsak zsidóknak szól, hanem minden nemzetnek, és szívesebben beszélnek univerzalizmusról, mint partikularizmusról. Ismét mások viszont arra gondolnak, az *Úr szolgájának eszméje* a próféta legegységesebb teológiai teljesítménye — függetlenül attól, hogy a 16 (19) fejezetnyi szöveg tőle származik-e vagy valamelyik elődjétől, netán utódjától. Véleményükre erősen hatott a keresztény egzegézis, mely szerint Iz 53 Jézus Krisztus szenvedésében és halálában teljesedett be. Csupán a teljesség kedvéért említhetjük: újabban több zsidó, de néhány keresztény egzegéta is úgy beszél „könyvünk” *monoteizmusáról*, illetve *humanitarianizmusáról* (cedakot) mint egy világvallás és kultúra alapjáról.

Visszatérés, univerzalizmus, szolga-eszme, monoteizmus (humanitarizmus) motívumainak együttese — szerintünk — nem hangzavart kelt, hanem harmóniába illeszkedik. Ám arra a kérdésre, közülük vajon melyik a fő dallam, már nehezebb válaszolni. N. H. Snaith állítja, hogy a hazatérés. A prófétának nem állt szándékában, hogy szisztematikusan kifejtsen a szolga tanát, miként az sem, hogy tanulmányt írjon a monoteizmusról, noha kétségtelenül igaz: ő fejezte ki a legtisztábban az izraelita egyistenhitet. De Izrael egy Istenéhez való ragaszkodása nem más, mint a visszatérésbe vetett bizalma. Ezért ragyogtatja fel népe előtt Isten méltóságát valamint szuverenitását, melyhez képest a babiloni istenek „semmik”. S ebből adódik, hogy a hazatérés nem bizonyítja Isten kivételes hatalmát. Éppen fordítva: az egyetlen Isten páratlan ereje kezeskedik az „új exodus”-ért. A próféta a küszöbön álló „második honfoglalás” hirdetésével kezdi „könyvét”, és vele is fejezi be. S mindaz, amiről eközben szót ejt — szorosabban vagy lazábban —, e gondolatkörhöz kapcsolódik.

Másodizajás azonban nemcsak beszél a visszatérésről, hanem hiszi is azonnali megvalósulását. Sugárzik belőle az életerő. Nem tud többé várakozni. A próféták különben is a közelgő nagy események előestéjén szoktak megszólalni; a krízis (ítélet) idején, mely arra ösztökéli őket, hogy Isten sugallta igéket hirdessenek és cselekedjenek. Kétségtelen, szavaik minden korban időszerűek, de elsősorban saját kortársaikat akarták megszólítani. Ugyanakkor nagyobb igazságokat mondanak ki, mint amire gondolnak. Vagyis sebtében dolgoznak. S e sietség talán éppen Másodizajásra a legjellemzőbb. Akárcsak az apokalipszisek írói, ő is úgy gondolja: „rögvest, de inkább még előbb”.⁴

⁴Snaith, N. H.: im. 147-50.

A fogoly hamarosan kiszabadul

Iz 53 jobb megértése érdekében érdemes néhány pillantást vetnünk a közvetlen szövegkörnyezetre. Iz 51,1-8 szerint Jahve az egy Ábrahám utódait is megszokasította. Ha megígéri a zsidó nép helyre-

állítását a fogság után, azt is meg tudja tenni. Végrehajtja tervét, s ebben senki sem akadályozhatja meg. A szakaszt követő három versben (9-11) lírai visszhangját halljuk az Úr iménti kijelentésének, majd 51,12-55;13 Babilon hatalmának végét jelenti be. Eddig Izrael itta az Úr haragjának kelyhét, most ellenségei. Jeruzsálemet nem tiporják többé a pogányok; Jahve megmutatja, hogy ő a világ királya, helyreállítja Siont régi fényességében, hazagyűjti Izraelt. Amilyen dicsőtelen volt mostanáig Jahve szolgája, olyan dicső lesz most, úgyhogy mindenki csodálkozni fog rajta. Szenvedéseivel boldogságot szerzett. Türelmesen viselte szenvedését, gátlás nélkül halálra adták, most nagyobbá és dicsőbbé teszi, mint valaha is volt. Az 52, 1-12-ben Sion megdicsőüléséről és a zsidó népnek a fogságból való hazatéréséről van szó. Az 52,13 minden külön magyarázat nélkül Jahve szolgájának megdicsőüléséről beszél. Jahve szolgája Másodizajás alapszövegében eddig többször szerepelt külön bemutatás nélkül, de kérdés: kicsoda ez a szolga?

Az Úr szolgája a próféta

H. M. Orlinsky, kiváló zsidó egzegéta szerint

1. sem az 'ebed Adonai (YHWH), az „Úr szolgája”, sem az ('ebed) „szolga” más formája mint terminus technicus nem volt használatos Másodizajásban, sőt a *Bibliában* sem — kivéve a Mózeszt jelölő 'ebed Adonai/ha-Elohim nyilvánvaló esetét. Az 'ebed Adonai/„az Úr szolgája” először keresztény körökben vált szakki-fejezéssé, miután Jézus földi életútja véget ért, és életének s halálának jelentőségét értelmezni kezdték. Következésképp a kifejezésnek nincs különös jelentősége Másodizajás egzegézisében.

2. A „szervenő szolga” és a „helyettesítő szenvedés” fogalmának — valószínűleg mindkettő pogány, hellenista forrásból származik — nincs helye a héber *Biblia* történeti kialakulásának elemzésében. Csak miután a helyettesítő szenvedés Jézus nevéhez kötődött, került sor e két fogalomnak a héber *Biblia* passzusaiba való beleolvasásába, eis-egzegézisét, kivált Iz 53. fejezetének értelmezésébe.

3. Indokolatlan volna Másodizajás 'ebed szakaszait a ránk hagyományozott héber szöveg kontextusából kiragadni. Senki sem gondolt volna ilyesmire, ha korábban nem kényszerítik bele az Úr szolgájának keresztény fogalmát a héber szövegbe. Bármilyen problémát jelentenek az ún. 'ebed szakaszok a tudomány számára, nem különböznek azoktól a szövegrészeketől, melyeket a „nem 'ebed” textusok kínálnak az elfogulatlan és érdeklődő szakember számára.

⁵Orlinsky, H. M.: *The So-Called „Servant of the Lord” and „Suffering Servant” in Second Isaiah*, in: *Supplements to vetus Testamentum*, E.J. Brill, 1977, Leiden, 118.

4. Mind a négy ún. 'ebed szakaszban — bár az 'ebed a négy közül csak kettőben fordul elő — a próféta a központi személyiség.⁵

A zsidó és keresztény hermeneutika különbözősége persze még nem jelenti, hogy H. M. Orlinsky minden kollégája ugyanígy értelmezi Másodizajás Úr szolgája énekeit. Hiszen a zsidó egzegézis, akárcsak a keresztény íráselemzés, nagy változatosságról tesz tanúságot. Mindkét „táborban” szép számmal akadnak, akik hermeneutikai felfogásuktól függően hagyományosabb, netán öku-menikusabb következtetésekre jutnak, míg mások radikálisabb felismerésekre tesznek szert.

A szolga: egyén vagy kollektivitás?

⁶Kozma Zsolt: *Alkalmas és alkalmatlan időben*, Az Erdélyi Református Egyházkerület kiadása, 1933, 145.

„Az egész Ószövetség fókuszában áll Iz 53. részének a leírása. Sűriti mindazt a szenvedést, mellőzöttséget, utálatot, amelyben Mózes, Jeremiás és főképpen Jób részesült. Itt megvan Jób ártatlan és félreértett szenvedése, mindaz a meg nem értés, amely Jeremiást körülvette, Ábrahám közbenjárása Szodomáért, Mózes ajánlkozása: bocsásd meg a nép bűneit, ha pedig nem teszed, törülj ki engem könyvedből (2Móz 32,32!)”⁶

⁷North, C. R.: *The Suffering Servant in Deutero-Isaiah*. Oxford University Press, 1956, London.

Az Úr szolgájának kiblenléte máig is *crux interpretum*. A különböző kísérleteket, melyek azonosítását tűzték ki célul, C. N. North a következőképpen összegzi: 1. Másodizajás ismeretlen kortársa, 2. Másodizajás, 3. egy csoport (Izrael, az eszményi Izrael, a maradék vagy a próféták), 4. egy várva várt dávidi Messiás.⁷

E tekintetben még mindig C. Cullmann kiegyensúlyozott véleménye a legmértvadóbb. „Azok a kifejezések — írja —, melyeket a próféta használ az Ebed alakjának leírására, precízek s mégis rejtelmesek. Elég pontosan látjuk, miben áll munkája, hallunk részleteket sorsáról. Viszont alapjában véve nem tudjuk, kicsoda ez a »Jahve szolgája«. A próféta nem mondja meg sem azt, hogy mikor, sem azt, hogy milyen körülmények között jelenik meg...”

Isten szolgája az Ószövetségben

Redukáljuk a problémát erre a kérdésre: az „Isten Szolgája” az Ótestamentumban individuális személyiség vagy kollektivitás? A kérdésre nem könnyű válaszolni. Az Ebed-Jahve-dalokban oly lokusz is van, mely az Ebedet az egész Izraellel látszik azonosítani (Iz 49,3): „Szolgám vagy te Izrael, akiben én megdicsőülök”; másfelől olyanok is, amelyek benne csak a nép egy részét, a maradékot látják; végül vannak olyanok, amelyek ezt a kollektivitást tovább redukálják: egyetlenegy személyre.

Az ezzel kapcsolatos komplex probléma részleteibe nem bocsátkozhatunk ezúttal. De annyit hangsúlyoznunk kell, hogy minden olyan megoldás, mely a lokuszoknak csak egy bizonyos részét veszi figyelembe, helytelen. Különben a fenti három magyarázat nem zárja ki egymást. Sémita gondolkodás szerint a kollek-

A helyettes elégtétel

tivítás és az individuális reprezentások egybevetése egészen közkeletű. Így az Ebed-Jahve-dalok központi teológiai gondolataira, a helyettes elégtétel gondolataira egyenesen az a jellemző, hogy bennük a többség progresszíve redukálódik, miközben az egyre csökkenő kisebbség veszi át a feladatot, mely eredetileg az összeség előtt áll.

O. Cullmann különben *Krisztus és az idő* című művében kimutatta, „miként pereg le a bibliai üdvtörténet kezdetétől végig a helyettes elégtétel princípiuma szerint, progresszív redukcióban: az egész világ teremtésétől az emberiségig, az emberiségtől Izrael népéig, Izrael népetől a »maradékig« az Egyig, Jézusig fut az út. Az üdvtörténetnek ez a fejlődésmenete az Ebed-Jahve alakján is kirajzolódik, aki az egész nép, a »maradék« és az Egy — együtt. Éppen ez a komplexitás a döntő jelentőségű ezeknek a daloknak központi gondolataira, a helyettes elégtétel gondolatára nézve, ami úgyszólván megszemélyesítve jelenik meg az Ebed-Jahvéban”.⁸

E felfogást igazolja az a kétértelműség, amely a korai, Kr. előtti szövegtanúkat is jellemzi. A *Septuaginta* — melyet P. Grelot találóan görög nyelvű targumnak nevez — kollektív értelemben rajzolja meg a szolga alakját így adva választ a görög nyelvű diaszpórazsidóság egzisztenciális kérdéseire Kr.e. 200 körül. A zsidóság zsinagógáiban olvasott és magyarázott kommentáros fordítás, az Izajás Targuma viszont a szolgát messiási vonásokkal ruházza fel.⁹

⁸Cullmann, O.: *Az Újszövetség krisztológiája*, A Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1990, 51-52.

⁹Grelot, P.: *Les Poèmes de Serviteur*, *Lectio Divina* 103, Les Éditions du Cerf, 1981, Paris.

Sebei által gyógyultunk meg

Minthogy a kereszténység Krisztusban olvassa az Ó- és Újszövetséget, számol azzal, amit ma *sensus plenior*ként (teljesebb értelemként) szoktunk emlegetni. Így volt ez már a kezdetkor is. S azóta, hogy az etióp főember a gázai úton felteszi a kérdést Fülöp apostolnak: kire is vonatkozik az Iz 53,7-8, és az apostol válaszul „hirdeti neki Jézust” (ApCsel 8,28-35), a keresztények az Úr szolgájának arcán Jézus vonásait ismerik fel. „Deutero-Izajás... a szenvedés nagy kérdésének... ugyanazt a megoldását adja, mint Jézus”.¹⁰ Az *Újszövetség* írói, miután megbizonyosodtak Jézus feltámadásáról, visszatekintenek a szenvedésre, és szavakért vívott küzdelmükben értékes szókészletre bukkanak Iz 53. fejezetében, mellyel hitelesen tudnak szólni arról, ami a kereszten történt. Jézus a megvetett, betegségeinket hordozó, gonoszságainkért összetört, békességünkért büntetést elszenvető, bűneinkért átszúrt, halállal sújtott, sebeivel gyógyulást szerző fájdalmak férfia. És mindezt értünk, helyettünk tette.

¹⁰Pákozdy László Márton: *Az EBED Jahweh Deuterójesaja teológiájában*, 1942, Debrecen, 167.

A páli utalás

Erre utal Pál, amikor azt írja a korintusiaknak — amit különben maga is örökségül kapott —: „Krisztus meghalt bűneinkért, amint az Írás is mondja” (1Kor 15,3), vagy amit ugyancsak ebben a levélben mond az utolsó vacsora ünneplésével kapcsolatban:

„...ez az én testem, melyet értetek adok” (1Kor 11,24). Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a Péter neve alatt ránk maradt első levelet sem, mely Iz 53 szó- és kifejezőképességével meglepő világossággal úgy értelmezi Jézust, mint az Úr szolgáját. „Hiszen erre kaptatok hivatást, mert Krisztus is szenvedett értetek, példát hagyva nektek, hogy nyomdokába lépjenek. »Ő bünt nem követett el, s szájában hamis szót nem találtak«. Mikor szidalmazták, a szidalmat nem viszonozta, mikor szenvedett, nem fenyegetőzött, hanem mindent az igazságos bíróra hagyott. Vétkeinket testén fölvitte a keresztfára, hogy meghaljunk a bűnnek és igaz életet éljünk. Ti az ő sajtó sebei által gyógyultatok meg: olyanok voltatok ugyanis, mint a tévelygő juhok, de most megtértetek lelketek pásztorához és gondozójához” (1Pét 2, 21-25).

Ha a prófétai hagyományból emlékezetbe idézett szavak nem fejezik is ki — dogmatikai szabatosággal — Jézus kiengesztelő áldozatának titkát, alkalmasnak bizonyultak arra, hogy megvilágítsák halálának értelmét. Miként az 53. fejezetben az Úr szolgája szenvedéseinek szemtanúi felismerik: a szolga halálát az ő bűnösségük okozta, húsvét után a tanítványok is ráébrednek: Jézus halála a javukat szolgálja. „De az ószövetségi szemtanúkkal ellentétben az újszövetségi azt mondják, hogy ezzel egyúttal az egész világ számára elkezdődött valami új dolog; új helyzet állott elő. Elementáris jelekkel szólnak erről: a templom kárpitja kettéhasadt (Mt 27,51); a szentek szentjét már semmi sem választja el a világtól, a tisztaságnak nincs a tisztátalanságtól elkülönített helye; most már minden egyaránt nyitott Isten jelenvalósága számára. Ettől a folyamattól megrendül a föld, az ártatlan szenvedő előtt sziklák hasadtak meg, sőt sírok nyíltak fel.”¹¹

Az újszövetségi írók viszonylag könnyű helyzetben voltak, amikor Jézus szenvedésének és halálának értelméről kellett szólniuk. Hiszen magától adódott, hogy az Írások nagy szenvedőire gondoljanak, alakjukat modellként állítsák maguk elé, és róluk olvassák le azokat a vonásokat, amelyeknek azután komoly teológiai hasznát vették igehirdetésükben. Viszont hajlamosak vagyunk feltételezni, hogy ugyanezek az írók légüres térben érezhették magukat, amikor Jézus feltámadásáról kellett vallaniuk. Ószövetségi paradigmák híján értelmezés helyett inkább csak ténymegállapításra szorítkozhattak, mint például „láttuk”, „megjelent” — legalábbis húsvét másnapján vagy a feltámadt Úrral való első találkozás után. Eszmélkedéseik közben azonban egyre másra segítségükre szolgáltak olyan ószövetségi utalások, mint Ezekiel híres csontmezője (37.f.) vagy Iz 53 rejtettebb célzásai. Az utóbbi énekekben ugyanis „a visszamaradtak, akiknek felnyílik a szemük annak felismerésére, hogy az az elpusztult próféta »a mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta«, most már afelől is bizonyosak, hogy az, aki önként úgy ment a halálba,

¹¹Baldermann, I.: A Biblia a tanulás könyve. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1989, Budapest, 289.

Nyilvánosság és elrejtőzés

Az újszövetségi iratokból egyértelműen kiviláglik, hogy — legalábbis az 1. században, az igehirdetés nagyon korai szakaszában — az Úr szolgálja Jézus első felségcíme lehetett. Gondoljunk arra, hogy Pál, aki leveleit az evangéliumok „megjelenése” előtt írja, az első Korinthusi levélben és a Filippieknek írott levélben (2,7) Jézust már a hagyomány alapján nevezi Szolgának. A Péter első levelének szerzője mögött meg, aki az imént idézett sorokban szinte újszövetségi parafrázisát adja a negyedik Ebed-Jahve dalnak, olyan ősi, az Apostolok cselekedeteinek Péter-perikópáival (vö. 3, 13.26; 4, 25.30) rokonságban álló hagyomány húzódhatik, amely talán magától Pétertől ered. Hiszen ki más hangsúlyozhatta oly nyomatékkal Jézus szükségképpen szenvedését, mint az a Péter, aki — kortársaihoz hasonlóan — nem tudott megbékélni a gondolattal, hogy a Messiásnak szenvednie kell (vö. Mk 8,32).

Jézus szolgálai mivolta

Ha elfogadjuk, hogy az őskereszténység arra a kérdésre: kicsoda Jézus? — azt válaszolta: ő az Úr szolgálja, még mindig kérdés: vajon Jézus tudatában volt-e szolgálai mivoltának, vagy pedig e hitvallást az első nemzedék merőben teológiai értelmezési kísérletének kell tartanunk? Ha csupán az 1Kor 15,3-ban idézett és a szinoptikus evangéliumokban megőrzött eucharisztikus igékre gondolunk, nem lehet kétséges: Jézus saját, közeli haláláról mint sokakért történő, engesztelő halálról beszél. Ennek fénykörében nem lehet kétséges; Mk 10,45-ben is („Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem, hogy ő szolgáljon és váltságul odaadja életét sokakért”) Iz 53 alapján összegzi küldetését.

Jézus nyilvános működése

A fentebbi gondolatokat csupán azzal egészítenénk ki, hogy Jézus nemcsak halálával és feltámadásával elevenítette fel az Úr szolgálójának alakját, hanem egész nyilvános működésével is. Amikor megkeresztelkedése után a Jordánból kilépve elindult a Golgotára, hivatását tudatosan a Szolga példája nyomán, vele azonosulva vállalta. Elrejtette kilétét, megvetett volt, nem volt hová lehajtania fejét, de végül szükségképpen győzött. Gyógyította a beteget, hirdette az igét a szegényeknek, megtiltotta messiási mivoltának elhíresztelését, megjelent Jeruzsálemben s a megvetett és halál ellenére bizalommal tekintett a győzelem elé.

E kettősségre elsősorban gyógyító tevékenysége vet fényt. A három szinoptikus evangélium a csodákkal kapcsolatban kétféle hagyományt őrzött meg. Vajon kereste-e Jézus a nyilvánosságot vagy kerülte? Széles körben elterjedt vélemény szerint nem akart

csodatevőként ismertté válni (vö. hallgatási parancs), inkább kívánt tanító és igehirdető maradni. De az evangéliumok fényében nem általánosítható ez a kép. Nemegyszer kifejezetten megtiltja a meggyógyítottak gyógyulása elhíresztelését, de az emberek örvendeznek, és a gyógyulásokban az ország érkezésének, Isten erejének és hatalmának látható jeleit dicsőítik.

Jézus, amikor csodát tesz, vállalja a nyilvánosságot, vagy amikor megparancsolja a róla való hallgatást, vagyis elfogadja az elrejtőzést, az Úr szolgája példáját követi. Ő a Szolga, aki egyfelől elrejtőzik, hallgat, másfelől kinyilvánítja önmagát, hogy végül szenvedése és halála után győzelmet arasson. E tekintetben is, úgy látszik, helyesebb volna „Jézus »pais(szolga)-öntudatáról« beszélni, semmint »messiási öntudatáról«”.³

¹³ Culmann, O.: im. 73.

Nem nyitotta ki száját

Figyelemre méltó, hogy kihallgatása alatt Jézus teljesen elnémult. Kaifás előtt egy szót sem szólt (Mk 14,61; Mt 26,63), amíg esküre nem kényszerítették, de akkor is csak annyit mondott: „Én vagyok” (Mk 14,62) vagy „Magad mondtad” (Mt 26,64). Lukács szerint — úgy tűnik — egy népszerű mondással válaszolt: „Ha megmondom is, nem hiszitek el. Ha pedig kérdezlek benneteket, nem felelték” (22, 67k).

Később kényszer alatt még kijelentette: „Én vagyok. Magatok mondjátok” (Lk 22,70). Majd mind a három evangélista tanúsága szerint hozzáfűzte: „Az Emberfia mostantól fogva a hatalmas Isten jobbán fog ülni”. (Lukácsnál a „látni fogjátok” hiányzik, Márknál és Máténál pedig az „amint majd eljön az ég felhőin”. Az utóbbi kifejezés valamivel későbbi szemléletre vall. Kezdetben Jézus győzelméhez a halottak közül való feltámadást társították. Idővel azután győzelme összekapcsolódott az Emberfia eszméjével, valamint a Bíróval, aki az idők végén fog eljönni.) Ami igazán lényeges e jelenetben, az az, hogy Jézus mindaddig hallgatott, amíg Kaifás szóra nem kényszerítette.

A helytartó előtt Jézus ismét ugyanezt a magatartást tanúsította. Pilátus kérdésére: — „Te vagy-e a zsidók királya?” — „Én vagyok” — felelte (Mk 15,2; Mt 27, 11; Lk 23, 3), de amikor a főpapok és írástudók vádolták, elnémult, és Pilátus további kérdéseire sem válaszolt. Heródes előtt egyetlen szót sem ejtett ki a száján, „bár (ő) sokat faggatta” (Lk 23,9). A nép vezetői heves szemrehányással illették, Heródes pedig csodát kívánt tőle. De ő teljes némaságba zárkózott, és vádlói „gúnyt űztek belőle, csúfságból fehér ruhába öltöztették” (Lk 23,11).

Jézus elnémítása

Vajon miért némult el Jézus vádlói előtt? Nyilván azért, hogy a főpapok tudtára adja, ő „a Messiás, az Áldott fia” (Mk 14,61), ő „a Messiás, az Isten fia” (Mt 26,63), ő „az Isten fia” (Lk 22,70). Jé-

zus e helyzetben is a szolga példáját követte, akárcsak nyilvános működésének idején. Elnémulásában is ahhoz ragaszkodott, ami Iz 53, 7-8-ban megíratott:

„Meggínozták, s ő alázattal elviselte,
nem nyitotta ki a száját.
Mint a juh, amelyet leölésre visznek,
vagy amint a bárány elnémul nyírója előtt,
ő sem nyitotta ki a száját.
Erőszakos ítélettel végeztek vele.
Ugyan ki törődik egyáltalán ügyével?
Igen, kitepték az élők földjéből...”

Jézus kihallgatásának másik vonása, hogy a főpap házában két ízben megtörte a csendet. Mindkét esetben vallomása révén, miszerint ő a Messiás és az Isten fia, életveszélybe sodródott. Pilátus előtt ugyancsak egyetlen szava által került a halál közvetlen közelébe: elismerte, hogy ő a zsidók királya. Heródes udvarában viszont nem szólt semmit. Mindez arra enged következtetni, Jézus tudta: meg kell halnia, miként azt is: fel kell támadnia. S e tudat forrásvidéke az Úr szolgájának eszméje, melynek megvalósítására törekedett egész életében. Lukács evangéliumában az emmauszi tanítványoknak mondja Jézus: „Vajon nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe? Azután Mózesen elkezdve az összes prófétánál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,26k).¹⁴

¹⁴Lásd bővebben:
Snaith: im. 201-218.

Jézus alázattal elfogadta az *Ószövetség* legnemesebb prófétai magatartásformáit, de mint szenvedő Messiás szétfeszítette e mégiscsak szűkre szabott kereteket. Végtere élete maradéktalan ön-átadás volt.